
ERRIALDE GUZTIAK

1.- LENENGO GIZONAK

Bibliak Adan eta Eba agertzen dauz lenengo gizon-emakume lez, baiña ori erlejiño-giroko asmakizuna da. Olakoak ez ziran lenengo gizonak.

500.000 edo milloi bat urte inguru dirala munduan lenengo gizona agertu zan. Ori da oraintsukoak diran Atapuerka'ko billaketak diñoskuena.

Lenengo gizonen bizi-leku ez ziran etxeak, zugatz-gaiñeak eta arkaitz-arteak baiño. Toki orreitan aurkitzen eban giro txarrari erantzuteko eta gau-pizti gesetuai iges egiteko babesa.

Euren janariak basa-frutuak, arraiñak eta eizan arrapatzen ebezan piztiak ziran. Ez ekian landarak etxean ereiten eta ez piztiak etxerutzen be.

Gizonaren inguruan ugari ebiltzazan oian eta larreetan katamotzak, artz nagiak, pizti-zar aundiak.

Errukarria gure antxiñako gizontxua, anbeste etsairen artean, egurra ta arria baiño beste izillurik ez eukala. Eskuak eukazan trebe, beste piztiak ez eukena.

Inguruan olako etsaiak ugari ikusten ebazenean, bere gordelekuan egon bear geldi, eizan ekitera bere goseak bultzatzen ebala. Geroago, leiza-barruetan agertu dauskuz eizan izan ebazan arriskuak eta zeintzuk ziran arrapatzen ebazan piztiak.

Ez ziran asko-asko orduan bizi ziran gizon-emakumeak, gaurko erri txiki baten bizi garan beste-inguru.

Sarritan, goseak eraginda, ibillaldi luzeak egin bear izaten ebezan, janari-billa, basorik baso, bildurrez, lo egiteko zugatz-adarretara igoten ebela. Eta zenbat urte orrelan, gizajoak!

Egia esan, ez-jakiñak ziran-eta, obeto bizi izateko ametsik be ez eben eukiko.

Baiña, urteak joan, urteak etorri, euren umeak andra eta gizon biurtu ziran.

Laster ikasi eben oneik eizan egiteko era barri bat, arriak jaurtitea eta geroago pizti-bideetan zulo aundiak egin eta an piztiak iltea.

Sendiak aurrera joiazan: eizatu, jan, jantzi eta bearezkoak ziran gauzak egiten guraso zarrak irakasten eutsela.

Egunerik egunera, zori txar aundi bat etorri jaken: Otz ikaragarria, inguru guztia izoztu eban otza. Orduan egoaldera, lurralde epelagoetara, abiatu ziran, baiña banaka batzuk ez eben itzi nai izan maite ebe euren bizilekua eta jokabide barriak artzera beartuta ikusi ebezan euren buruak. Al zan lekuetan aitz-zuloetara sartu ziran eta aitzik ez egoan lurraldeetan txabolagintza asi eben eta orretarako buztiña, eguna, orriak eta abar artzen ebezan.

Or daukaguz ba, egoaldera joan ez ziranak, batzuk aitz-zuloetan eta beste batzuk zugatz-adarretan euren abiak eginda. Ikusten da "gizona, otsarapean be gizon".

Baiña beste asmakizun arrigarri bat egin eban gizonak: Piztiak etxerutzen eta zugatz onurakorren aziak etxe-inguruan ereiten ikasi eban. Orixe da gizonak bere edesti osoan egin dauan iraultzarik aundiena: Etxeko abereak eta baratzak izatea.

Eta dana gordiñik jan? Sua nondik asrnatu okelea naiz barazkiak janari egokigo biurtzeko?

Bear ba'da, tximistaren batek basoa erre ebanean ikusiko eban sua zer dan eta zertarako izan zeitekean. Baiña su ori amatau barik zaindu bear! Konturatu zan arri batzuk laster su-txinparta ateraten ebela eta orrelan sua biztuteko era bat aurkitu eban, baita egur bi alkarraz i urtzita beroa sortzen zala eta orrelan sua lortu leikela. Mezedo audia izan zan ori gizonarentzat!

Laster ikusi eban aragia surtan erreta gozoagoa eta egozkorragoa zala. Ikasi eban eltzeak edo lapikoak egiten be eta barazkiak egozita gozoagoak zirala konturatu zan. Asi da sukaldaritza arrigarria munduan!

Krisailluak egiten be ikasi eben, eta zelako poza gau luzeetan argi ederra! beste batzuk lurraren barruan burdiña gaur deritxoguna eukela eta suaz ateratzen zala. Zenbat gauza atera ebezan ortik: izkillu obeak, plater zabalak, katillu sakonak. Eta egurra ebagiteko burdin zorrotza be asmau eben. Zenbat lanabes egiteko erea!

Aurrerapen oneikaz, alkar-bizitza be lortu eben asti geiago eukelako eizan ibilli barik eta basoak janari-billa arakatu barik. Eta alkar-bizitzak izkuntza aberastu eta ugaritu egin eban.

Akarte onek buru bat eskatzen eban eta euren arteko zarrena eta argiena aukeratu ebe orretarako, "senior/señor" edo agurea.

Illuntze baten, sua biztuta egozala, non edo an, doiñu bat entzun zan: Enbor ustu baten edo azurrezko odi baten zuloak eginda, doiñua atera eben eta doiñuagaz anak mobitzera jokerea, dantza.

Laster ikasi eban, orratza eskuan artuta, euna egiten eta buztiñagaz estaltzen. Orrelan edertzen ebezan euren narruzko jantziak.

Millak urteak bear izan ziran asmakizun oneik bide-ratzeko, eta alkar-bizitza oitura biurtu zanean, edestiarren aldi barri bat urreratu zan, errien aldia, orain bost milla-bat urte. Orra or urrenko idaz-lanaren gaia!

**MARGO EDERDUN ENTZIKLOPEDIA'tik
OLAZAR'tar MARTIN'ek moldatua**